

Lukijan suora puhuttelu suomalaisissa ja ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä

EVELIINA TOLVANEN

1 Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa, miten tekstin lukijaa puhutellaan Suomen Kansaneläkelaitoksen eli Kelan ja Ruotsin Eläkeviraston (ruots. Pensionsmyndigheten) eläkeasioista kertovissa verkkoteksteissä. Puhuttelulla tarkoitan sen osoittamista, kenelle sanottu on suunnattu (VISK, määritelmät). Keskityn tarkastelussani lukijaan viittaviin 2. persoonan verbimuotoihin, persoona- ja omistuspronomineihin, imperatiiveihin sekä possessiivisuffikseihin. Tarkastelen puhuttelua lähemmin suomenkielisissä viranomaisteksteissä, mutta vertaan lisäksi paikoin suomenkielisiä tekstejä vastaaviin ruotsinkielisiin teksteihin. Tutkimani aineisto koostuu täten yhtäältä Suomessa ja Ruotsissa suomeksi julkaistuista teksteistä ja toisaalta Suomessa ja Ruotsissa ruotsiksi julkaistuista teksteistä. Tavoitteenani on tutkia, miten yleistä lukijan puhuttelu on, selvittää, millaisiin merkityksiin puhuttelua yhdistetään, ja pohtia, millaista sävyä puhuttelun käyttö luo erityisesti suomenkielisiin viranomaisteksteihin.¹

Keskityn tarkastelussani puhutteluun yhtenä tekstin piirteenä eli tekstin kielellisenä valintana, jolla on tiettyjä merkitystehtäviä (ks. Heikkinen 2009: 15–25). Tutkimukseni kartoittaa samalla kielellä, mutta kahdessa eri maassa julkaistujen viranomaistekstien tekstilajin piirteitä mikrotasolla (ks. Mauranen & Piitulainen 2012: 275). Teoreettisen pohjan tutkimukselleni muodostavat systeemis-funktionaalinen käsitys kielestä (ks. Halliday & Matthiessen 2004; suomeksi esim. Shore 2012a, 2012b) sekä suomen- ja ruotsinkielisten institutionaalisten tekstien tutkimus (mm. Kuronen 2004; Kankaanpää 2006; Tiililä 2007; Lassus 2010; Lind Palicki 2010). Keskityn artikkelissa erityisesti kielen sosiaalisia suhteita luoviin eli *interpersoonaisiin* merkityksiin, koska suoran puhuttelun käyttö luo suhdetta tekstin kirjoittajan ja lukijan välille.

Artikkelini rakentuu seuraavasti. Luvussa 2 käsittelen suoran puhuttelun käyttöä sekä yleisemmin että viranomaisteksteissä Ruotsissa ja Suomessa. Luvussa 3 käsittelem teoreettisia näkökulmia puhutteluun, ja luvussa 4 pohdin puhuttelua nimenomaan

1. Olen toteuttanut artikkelissa esitellyn tutkimuksen Svenska litteratursällskapet i Finlandin myöntämän rahoituksen turvin. Kiitän lisäksi Camilla Wideä, Ulla Tiililää ja Virittäjän nimettömiä arvioijia käsikirjoituksen tarkkanäköisestä kommentoinnista.

interpersoonaisena piirteenä. Sen jälkeen esittelen aineiston sekä tutkimuskysymykset ja -menetelmät luvussa 5. Empiirisen analyysin tulokset esitän luvussa 6, ja lopuksi tarkastelen tutkimustuloksiani kokoavasti luvussa 7.

2 Suora puhuttelu Ruotsissa ja Suomessa käytettävässä ruotsissa ja suomessa

Tässä luvussa tarkastelen toisen henkilön suoraa puhuttelua yleisemmin suomen ja ruotsin kielessä ja sen lisäksi lukijan puhuttelua nimenomaan viranomaistekstien ja virkakielenhuollon kehyksessä Suomessa ja Ruotsissa. Tarkastelen sekä puhuttelun käyttöä muiden muotojen sijasta että puhuttelumuodon valintaa yksikön ja monikon 2. persoonan välillä. Aloitan ruotsista ja suomenruotsista, ja käsitelen sen jälkeen tilannetta suomen ja ruotsinsuomen kannalta.

Ruotsissa julkinen kielenkäyttö epämuodollistui 1900-luvun jälkipuoliskolla (Mårtensson 1988: 105–109). Sääty-yhteiskunnan aikana ylempiarvoisia puhuteltiin arvonnimellä ja alempiarvoisia tai nuorempia monikon 2. persoonan *ni*-pronominilla. Tästä syystä *ni*-pronominilla oli 1900-luvun Ruotsissa kielteinen sävy. (Tandefelt 2013: 95–97.) Yksikön 2. persoonan *du*-pronominista sen sijaan tuli tavallinen puhuttelumuoto 1960- ja 1970-luvuilla (Mårtensson 1988: 109–111). Ruotsalaiseksi puhuttelukäytännöksi onkin vakiintunut molemminpuolinen sinuttelu (Paunonen 2010: 328–329). Monikollista *ni*-pronominia käytetään vain poikkeustilanteissa, esimerkiksi selvästi vanhemmaa, tuntematonta ihmistä puhuteltaessa. Koska *du*-pronomini on vakiintunut Ruotsissa lähes joka puhutilanteessa vallitsevaksi puhuttelumuodoksi, sen merkitys solidarisuuden ja tuttuuden merkitsijänä on vähentynyt. (Clyne, Norrby & Warren 2009: 8, 56–58.)

Lukijan puhuttelu yksikön 2. persoonan muodoilla on Ruotsissa ollut jo pidempään tavallista myös viranomaisteksteissä. Mårtensson (1988: 113) on tutkinut ruotsalaisia viranomaistekstejä 1940-luvulta 1980-luvulle ja toteaa, että vuoden 1970 jälkeen sinuttelusta tuli viranomaisteksteissä yleisin lukijaan viittaamisen muoto. Lukijan suoraa puhuttelua pidetään keskeisenä myös ruotsalaisessa *klarspråk*- eli virkakielityössä (Lind Palicki 2010: 40). Selkeään virkakieleen katsotaan kuuluvan, että kirjoittaja pyrkii muun muassa ottamaan huomioon lukijan näkökulman, välttämään tarpeettomia vieraita tai vanhahtavia ilmauksia ja käyttämään aktiivista kieltä, josta ilmenee, kuka tekee mitään (*Klarspråk lönar sig* 2001: 7–8). Esimerkiksi virkakielioppaassa *Myndigheternas skrivregler* (2009: 29) ohjeistetaan, että kansalaisille suunnatussa massaviestinnässä käytetään yleisesti pronominia *du*. Virkakielityössä on myös todettu, että lukijan puhuttelu ei yksin tarkoita, että lukijan näkökulma otettaisiin tekstissä huomioon, vaan esimerkiksi tekstissä annetun tiedon on oltava lukijan näkökulmasta olennaista (Nyström 2002). Puhuttelu *du*-pronominilla on kuitenkin vakiintunut tapa viitata lukijaan ruotsalaisissa viranomaisteksteissä (ks. esim. Ohlsson 2007; Lind Palicki 2010; Lassus 2010).

Suomessa käytettävässä ruotsin kielessä epämuodolliset puhuttelumuodot eivät ole yleistyneet niin voimakkaasti kuin Ruotsissa, vaan sekä *du*- että *ni*-pronominit ovat

edelleen mahdollisia. *Ni*-pronominilla ei ole Suomessa vastaavaa kielteistä sävyä kuin Ruotsissa, vaan sitä pidetään pikemminkin kohteliaana tapana puhutella vieraita, ainakin vanhempien ihmisten keskuudessa. (Norrby, Nilsson & Nyblom 2007: 26–27; Clyne, Norrby & Warren 2009: 47–48.) Sinuttelu on yleistynyt myös suomenruotsalaisten keskuudessa, mutta myöhemmin ja lievemmin kuin Ruotsissa (Tandefelt 2013: 104). Esimerkiksi Tandefeltin (mt.) tutkimissa Stockmann-tavaratalon ruotsinkielisissä mainosteksteissä lukijan sinuttelu otettiin ensin käyttöön nuorille suunnatuissa mainoksissa 1970-luvun alkupuolella ja myöhemmin 1970-luvulla myös muille ryhmille suunnatuissa mainoksissa.

Suomenruotsalaisen kielenhuollon ideologinen lähtökohta on, että suomenruotsin tulee seurata Ruotsissa käytettävän ruotsin kehitystä (af Hällström-Reijonen 2012: 69–70). Koska lukijan puhuttelu on tavallista ruotsalaisissa viranomaisteksteissä, olisi siis odotettavaa, että puhuttelua käytettäisiin myös suomenruotsalaisissa viranomaisteksteissä. Lassus (2010: 105) on todennut, että Kelan ruotsinkielisissä lapsiperheille suunnatuissa esitteissä sinuttelua alettiin käyttää johdonmukaisesti vuonna 2006. Nykyisin lukijan puhutteluun myös ohjataan suomenruotsalaisessa virkakielenhuollossa. Esimerkiksi Somnardahl (2012: 17–18) suosittelee virkakielioppaassaan lukijan puhuttelua ensisijaisesti *du*-pronominilla, koska kolmannen persoonan käyttäminen antaa tekstille byrokraattisen ja muodollisen sävyn, kun taas lukijan suoraa puhuttelua käytettäessä sävy on henkilökohtaisempi.

Puhutussa suomen kielessä sinuttelu on Yli-Vakkurin (1989: 54, 67) mukaan luontaista silloin, kun puhetilanne on tasa-arvoinen ja epämuodollinen. Sinuttelu yleistyi myös Suomessa 1970-luvulla, vaikka sen laajamittainen käyttö herätti myös vastustusta (Paunonen 2010: 331–337). Teitittely ei ole kuitenkaan ole kokonaan väistynyt, vaan sitä käytetään esimerkiksi tietyissä asiakaspalvelutilanteissa. Erityisesti puhuteltavan ikä, mutta myös tuttuus ja puhetilanne vaikuttavat puhuteltavan valintaan. (Lappalainen 2015: 99.) Suomen kielen puhuttelukäytännöt eivät siis ole täysin vakiintuneet, ja tilanteen mukaan voidaan usein käyttää joko yksikön tai monikon 2. persoonan muotoja tai välttää suoraa henkilöviittausta (Paunonen 2010: 364; Lappalainen 2015: 99–100). Puhekuppiin viittaamista voidaan välttää eri keinoin, muun muassa passiivilla ja nollapersoonalla (Hakulinen 2001 [1987]; Yli-Vakkuri 2005), esimerkiksi lauseella *unohtuiko jotain* lauseen *unohtuiko teiltä jotain* sijaan (Yli-Vakkuri 2005: 191). Suora puhuttelu, erityisesti sinuttelu, ei siis vaikuta olevan suomen kielessä niin ensisijainen toiseen henkilöön viittaamisen muoto kuin Ruotsissa käytettävässä ruotsissa.

Suomalaisessa virkakielenhuollossa lukijaan viittaamisesta ei ole annettu selvää ohjenuoraa (Tiililä 2007: 187, alaviite). Viranomaisista Kela käyttää nykyisin lukijan suoraa puhuttelua niin suomen- kuin ruotsinkielisissä teksteissään. Sinutteluun siirryttiin Kelan verkkoteksteissä 2000-luvun alkupuolella sekä päätöksissä ja muissa kirjeissä 2010-luvun alussa (Laaksonen 2011). Kelan suomenkielisten asiakaskirjeiden sinuttelusta on kuitenkin tehty kantelu, jonka mukaan viranomaisella ei muun muassa voi tehdä yksipuolista päätöstä sinutella asiakkaitaan ilman toisen osapuolen suostumusta. Oikeusasiamiehen 27.10.2014 antamassa lausunnossa (4505/4/13) todetaan kuitenkin, että sinuttelun käyttö viranomaisteksteissä ei riko lakia. Muuntyyppisistä institutionaalisista teksteistä esimerkiksi suomalaisissa alkoholivalistusteksteissä lukijan si-

nuttelu on ollut 1990-luvulla selvästi yleisempää kuin aiemmin (Sääskilahti 2006: 113). Sinutteluun ei siis varsinaisesti ohjata, mutta sitä esiintyy.

Ruotsinsuomalaiset viranomaistekstit ovat käännöksiä vastaavista ruotsinkielisistä teksteistä (Ehrnebo 2003). Koska alkuperäistekstin rakenteet siirtyvät ainakin jossain määrin käännettyyn tekstiin (Vehmas-Lehto 2011: 29–30), olisi mahdollista, että runsas puhuttelu siirtyy ruotsalaisista alkuperäisteksteistä ruotsinsuomalaisiin teksteihin. Lukijan puhuttelua esiintyykin myös ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Ruotsinsuomalaisessa kielenhuollossa on kuitenkin todettu, että varsinkin sinuttelun runsas käyttö on ruotsinmukaista eikä kuulu suomalaisiin viranomaisteksteihin (Kuusela & Meski 2004: 39). Liiallista sinuttelua on kuvattu muun muassa häiritseväksi (mts. 20), ja sen käyttö voi joskus olla ristiriitaista tai loukkaavaa (Wallenius 2012: 30). Päinvastoin kuin ruotsalaisessa ja suomenruotsalaisessa kielenhuollossa, ruotsinsuomalaisessa kielenhuollossa ohjataan siis pikemminkin puhuttelun vähentämiseen viranomaisteksteissä (Kuusela & Meski 2004: 39; Wallenius 2012: 30–31).

Lukijan suoraa puhuttelua esiintyy siis nykyisin sekä ruotsalaisissa, suomenruotsalaisissa, suomalaisissa että ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä. Puhutteluun voidaan kuitenkin suhtautua eri tavoin, eikä sen käyttäminen välttämättä ole niin luonteva valinta suomenkielisisä teksteissä kuin ruotsinkielisissä teksteissä. Seuraavassa luvussa esittelen teoreettisia näkökulmia puhutteluun.

3 Teoreettisia näkökulmia puhutteluun

Puhuttelua voidaan tarkastella ilmiönä, jonka katsotaan pääosin heijastavan sosiaalisia tekijöitä ja suhteita (esim. Brown & Gilman 1960; Clyne, Norrby & Warren 2009), sekä konstruktivistisemmin, jolloin sen katsotaan myös rakentavan tietynlaisia sosiaalisia suhteita (esim. Fairclough 1992). Käsittelen seuraavaksi erilaisia näkökulmia puhutteluun löyhästi tähän jakoon pohjautuen.

Brown ja Gilman (1960: 255–258) toteavat, että puhuttelumuotojen valintaan vaikuttavat sekä vuorovaikutuksen osapuolten valtasuhteet että keskinäinen solidaarisuus. Pääpiirteisään ylempiarvoisia henkilöitä teititellään ja alempiarvoisia sinutellaan, mutta ihmiset ovat myös taipuvaisia sinuttelemaan itsensä kaltaisia ja teitittelemään erilaisiksi hahmottamiaan ihmisiä. Puhuttelu voi lisäksi olla symmetristä, jolloin puhuja ja puhuteltava käyttävät toisistaan samaa puhuttelumuotoa, tai epäsymmetristä, jolloin puhuja ja puhuteltava käyttävät toisistaan eri puhuttelumuotoja (Paunonen 2010: 326–328). Symmetrinen puhuttelu edustaisi täten tasa-arvoisempaa vuorovaikutusta kuin epäsymmetrinen puhuttelu. Puhuttelun vastavuoroisuus ei kuitenkaan yleensä tule kirjoitetussa tekstissä esille, jolloin se jättää tilaa lukijan omalle tulkinnalle.

Clynen, Norrbyn ja Warrenin (2009) mukaan puhuttelukäytännöt ilmaisevat puhujan ja puhuteltavan välisiä sosiaalisia suhteita ja asenteita. He tarkastelevat puhuttelumuotojen valintaa Svennevigin (1999) *sosiaalisen etäisyyden* käsitteen pohjalta. Sosiaalinen etäisyys koostuu puhujien välisestä affektiivisesta suhteesta (ääripäinä ystävyyden vs. vihollisuus), puhujien solidaarisuudesta (ääripäinä samanlaiset vs. erilaiset kokemukset, oikeudet ja velvollisuudet) sekä siitä, tuntevatko puhujat toisensa (ääri-

päinä tuttu vs. tuntematon). Sosiaalinen etäisyys on pieni, mikäli puhujat tuntevat toisensa, pitävät toisistaan ja kokevat olevansa samankaltaisia. Tällöin käytetään usein lähikohteliaisuuden muotoja, jotka korostavat puhujien samankaltaisuutta ja yhtenäisyyttä, esimerkiksi yksiköllisiä puhuttelupronomineja ja etunimiä. Mikäli puhujien välinen sosiaalinen etäisyys on sen sijaan suuri, puhujat käyttävät usein etäkohteliaisuuden muotoja, esimerkiksi 3. persoonaa tai monikollisia puhuttelumuotoja. (Clyne, Norrby & Warren 2009: 23–36; myös Brown & Levinson 1987: 91–211.)

Jos Svennevigin (1999) mallia sovelletaan kirjoitettuihin viranomaisteksteihin, sosiaalinen etäisyys on suuri. Viestinnän toinen osapuoli on organisaatio, jolloin osapuolet eivät oletettavasti voi tuntea toisiaan, pitää toisistaan tai kokea keskinäistä solidaarisuutta. Kyse on institutionaalisesta viestinnästä, jossa viranomaisella on institutionaalinen rooli (Kankaanpää 2006: 43–45; Lassus 2010: 87). Jos puhuttelumuotojen katsotaan heijastavan sosiaalista etäisyyttä, yksiköllinen puhuttelu ei ole odotuksenmukainen puhuttelumuoto viranomaisteksteissä.

Konstruktivistisesta näkökulmasta puhuttelun voidaan katsoa myös rakentavan osallistujien rooleja ja vuorovaikutusta (ks. esim. Fairclough 1992: 64–65). Kirjoitettussa tekstissä suora puhuttelu voi esimerkiksi tehdä institutionaalisen tekstin lukijalle yksilöllisemmäksi ja henkilökohtaisemmaksi (Sääskilahti 2006: 113). Tiililä (2007: 142) toteaa, että puhuttelu voi tästä syystä sopia ainakin viranomaisteksteihin, jotka on suunnattu yhdelle tietylle vastaanottajalle, esimerkiksi päätöksiin. Organisaation ja sen asiakkaiden välisissä teksteissä puhuttelu voi Kurosen (2004: 217) mukaan luoda *asiakaskeskeisyyden* diskurssia, vaikkakaan puhuttelu ei ole sen ainoa osatekijä. Ruotsalaisia eläkerahastotekstejä tutkinut Ohlsson (2007: 168–169) taas näkee runsaan puhuttelun lukijan yksilöllisyyteen vetoavana tekijänä, joka tuo aiheensa lukijan henkilökohtaisen elämän piiriin.

Puhuttelun käyttöä institutionaalisissa teksteissä on myös kritisoitu. Ruotsalaisia lapsiperheille suunnattuja etuusesitteitä tutkinut Lind Palicki (2010: 80) on todennut, että lukijan suora puhuttelu voi eriarvoistaa tekstiin kirjoitettuja lukijoiden rooleja konstruoimalla tietyt roolit normaaleiksi ja tavallisiksi sekä toiset poikkeaviksi. Puhuttelun yhdistäminen arkaluontoisiin puheenaiheisiin voi luoda tekstiin affektista ja jopa moralisoivaa sävyä, esimerkiksi *runsas ylipaino haittaa liikkumistanne ja istutte yleensä kotona* (Tiililä 2007: 187).

Institutionaalisessa kontekstissa sinuttelu voi luoda myös *synteettistä läheisyyttä* eli peitellä tekstin kirjoittajan ja lukijan välistä epäsymmetristä suhdetta. Epämuodollisten puhuttelumuotojen käytön lisääntyminen myös muodollisissa konteksteissa on tavallinen piirre länsimaisten yhteiskuntien epämuodollistumisessa, jossa toimijoiden väliset hierarkiat ja valtasuhteet muuttuvat eksplisiittisistä implisiittisesti ilmaistuiksi. (Fairclough 1992: 98–99.) Sarangi ja Slembrouck (1996: 33) puhuvat puolestaan *debyrokratisaatiosta*, johon kuuluu julkisen kielen muuttuminen mainosmaisemmaksi ja keskustelunomaisemmaksi. He korostavat kuitenkin, että epämuodollisemman kielen käyttö institutionaalisessa kontekstissa on aina kaksitulkintaista: sitä voidaan pitää joko viestintää tasa-arvoistavana tekijänä tai strategisena tapana peitellä lähettäjän valta-asemaa ja luoda keinotekoista tasa-arvoa. Seuraavaksi pohdin puhuttelua interpersoonaisena piirteenä.

4 Puhuttelu interpersoonaisena piirteenä

Kuten alussa mainitsin, tutkimukseni pohjautuu systeemis-funktionaalisen kieliteorian käsitykseen kielen kolmesta metafunktiosta. *Ideationaalisen* metafunktion alaan kuuluu lyhyesti se, millainen todellisuus kielellä luodaan, *interpersoonaisen* metafunktion alaan se, millainen suhde kielellä luodaan viestinnän osapuolien välille, ja *tekstuaalisen* metafunktion alaan se, miten eri merkitykset jäsennetään tekstissä (Halliday & Matthiessen 2004: 29–31; ks. myös Shore 2012a: 145–148). Kielessä ilmaistaan kuitenkin yhtä aikaa kaikkiin kolmeen metafunktiioon liittyviä merkityksiä (Halliday & Matthiessen 2004: 60), joten yksittäinen kielen piirre tai piirteiden yhdistelmä voi luoda monenlaisia merkityksiä. Tarkastelen puhuttelua tässä kuitenkin ensisijaisesti interpersoonaisena piirteenä, eli keskityn sen vaikutukseen tekstin sävyyn.

Termillä *sävy*² viitataan, samoin kuin Kuronen (2004: 37), laajasti tekstin interpersoonaisiin merkityksiin eli siihen, millaista sosiaalista suhdetta kielelliset valinnat luovat tekstin kirjoittajan ja lukijan välille ja millaisiksi kirjoittajan ja lukijan roolit rakentuvat. Leksikaalis-kieliopillisella tasolla interpersoonaisia merkityksiä voidaan suomessa katsoa rakennettavan muun muassa puhefunktiolla (väite, kysymys, käsky, huudahdus), tapaluokilla, modaalisuudella ja persoonalla (Shore 2012b: 177–179; Heikkinen 2000: 126). Martin ja White (2005: 33–34) mainitsevat puhuttelumuodot yhtenä *läheisyyttä* (engl. *involvement*) ilmaisevana piirteenä, jolla ilmaistaan solidaarisuutta tai etäisyyttä, mutta he eivät käsittele läheisyyttä laajemmin (ks. Shore 2012a: 153). Tekstin sävyä luovat kuitenkin myös muut tekstin kielelliset valinnat: esimerkiksi Kuronen (2004: 217) mainitsee, että pelkkä puhuttelu ei anna tekstille opastavaa sävyä. Ne merkitykset, joiden kanssa puhuttelua käytetään, rakentavat puhuteltavan roolia tekstissä (ks. Tiililä 2007: 141).

Yksikön ja monikon 2. persoonan muodot kuuluvat puheaktipronomineihin, jotka viittaavat puhetilanteen osapuoliin ja joiden tarkoite riippuu tilanteesta (VISK § 716). Puhuttelun funktio on siis yhtäältä se, että tekstin lukija konstruoidaan tietyn vuorovaikutustilanteen osallistujaksi (Lind Palicki 2010: 59). Puhuttelua voidaan tästä näkökulmasta käyttää viranomaisteksteissä neutraalina tapana viitata tekstin vastaanottajaan. Toisaalta suoraa puhuttelua, erityisesti sinuttelua, voidaan pitää lähikohteliaisuuden muotona, jolloin sen funktio on korostaa viestinnän osapuolten välistä solidaarisuutta (Brown & Levinson 1987: 107; Clyne, Norrby & Warren 2009: 27–28). Tällöin puhutteluun liitettäisiin lukijalle keskeisiä ja houkuttelevia merkityksiä ja vältettäisiin lukijan toiminnanvapautta rajoittavia merkityksiä. Puhuttelun monitulkintaisuuden takia onkin perusteltua tarkastella, miten sitä käytetään viranomaisteksteissä ja millaista sävyä se luo teksteihin. Seuraavaksi esittelen tutkimani aineiston sekä käyttämäni tutkimusmenetelmät.

2. Sävy vastaa tässä suurin piirtein englanninkielistä termiä *tenor*, josta käytetään myös suomennosta *osallistujaroolit* (ks. Shore 2012b: 160).

5 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni aineisto koostuu suomenkielisestä aineistosta, johon kuuluu suomen-suomalaisia ja ruotsinsuomalaisia tekstejä, sekä ruotsinkielisestä vertailuaineistosta, johon kuuluu suomenruotsalaisia ja ruotsinruotsalaisia tekstejä (ks. taulukko 1³). Olen tutkinut samoja tekstejä myös aiemmin (ks. Tolvanen 2013, 2014a, 2014b). Käytän suomensuomalaisesta aineistosta lyhennettä *ssuom.*, ruotsinsuomalaisesta *rsuom.*, suomenruotsalaisesta *sruots.* ja ruotsinruotsalaisesta *rruots.*

Taulukko 1.
Aineistojen laajuus.

	Suomenkielinen aineisto		Ruotsinkielinen aineisto	
	Ssuom. tekstit	Rsuom. tekstit	Sruots. tekstit	Rruots. tekstit
Sanamäärä	9045	2700	9453	9459
Tekstien määrä	68	24	49	28
Tekstien pituus (ka., sanaa)	133,0	112,5	192,9	337,8

Aineistot on rajattu sanamäärältään suurin piirtein samankokoisiksi, jolloin tekstien määrä ja pituus vaihtelevat. Ruotsinsuomalainen aineisto on selvästi muita aineistoja pienempi, koska Ruotsin Eläkeviraston suomenkieliset verkkosivut ovat ruotsinkielisiä sivuja huomattavasti suppeammat. Suomenkielisten aineistojen kokoerosta huolimatta tarkastelen jatkossa niitä rinnakkain ja pyrin esittämään tulokseni niin, että ne ovat keskenään vertailukelpoisia. Tutkimani verkkotekstit sisältävät jonkin verran toistoa, esimerkiksi sellaisenaan toistuvia tai lähes identtisiä virkkeitä, mutta tämä koskee jokaista vertailemaani aineistoa.

Tutkitut tekstit eroavat toisistaan tuotantotavoiltaan, sillä suomensuomalaiset ja ruotsinruotsalaiset tekstit ovat alkuperäistekstejä, kun taas ruotsinsuomalaiset ja suomenruotsalaiset tekstit ovat käännöksiä (Eläkevirasto 2013; Kela 2013). Kelan suomen- ja ruotsinkieliset tekstit vastaavat sisällöllisesti hyvin pitkälti toisiaan. Taulukossa 1 käyttämäni ruotsinruotsalainen aineisto koostuu Eläkeviraston ruotsinkielisiltä sivuilta poimituista teksteistä. Eläkeviraston suomenkielisillä sivuilla on kuitenkin suomenkielisten tekstien rinnalla lyhyet ruotsinkieliset tekstit, joista ruotsinsuomalaiset tekstit on käännetty (ks. Tolvanen 2013b). Palaan myös näihin teksteihin paikoin analyysiosiossa, koska ne valaisevat ruotsinsuomalaisten tekstien käännösratkaisuja.

Näkökulmani aineistojen tutkimiseen on osin kvantitatiivinen ja osin kvalitatiivinen. Tarkastelen aineistojen välisiä eroja ensin puhuttelumuotojen kvantitatiivisen analyysin pohjalta. Tarkastelen lisäksi puhuttelumuotojen käyttöä suomenkielisissä aineistoissa kvalitatiivisemmin keskittyen siihen, millaisia merkityksiä niihin liitetään. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

3. Tekstien sanamäärät on laskettu korpusohjelmassa UAM Corpus Tool.

- 1) Kuinka paljon lukijan suoraa puhuttelua tutkituissa suomen- ja ruotsinkielisissä teksteissä esiintyy?
- 2) Millaisiin merkityksiin lukijan suoraa puhuttelua yhdistetään suomenkielisissä teksteissä?
- 3) Eroavatko suomensuomalaiset ja ruotsinsuomalaiset tekstit toisistaan lukijan puhuttelussa?
- 4) Minkälaista sävyä lukijan suora puhuttelu luo tutkittuihin teksteihin?

Tarkoitukseni ei ole tarkastella käännettyjen tekstien käännösratkaisuja arvottaen, vaan pyrin tarkastelemaan teksteissä esiintyviä piirteitä neutraalisti. Se, että ruotsinsuomalaiset ja suomenruotsalaiset tekstit ovat käännöksiä, voi kuitenkin osaltaan selittää eri aineistojen välisiä eroavaisuuksia, koska lähtötekstin rakenteet siirtyvät usein kohdetekstiin (ks. Vehmas-Lehto 2011: 29–30). Seuraavaksi tarkastelen lähemmin eri puhuttelumuotojen käyttöä suomen- ja ruotsinkielisissä aineistoissa.

6 Puhuttelumuotojen käyttö

Suomen kielessä lukijaa voidaan puhutella persoonapronominien ja imperatiivin lisäksi verbimuodoilla ja possessiivisuffikseilla, mutta ruotsin kielessä vain persoonaja possessiivipronomineilla ja imperatiivilla. Analyysia varten olen jaotellut teksteissä esiintyvät puhuttelumuodot seuraaviin ryhmiin: 2. persoonan verbimuodot, imperatiivi, persoonapronominit, omistusta ilmaisevat pronominit ja possessiivisuffiksit. Verbimuotoihin lasken suomenkielisissä teksteissä yksikön ja monikon 2. persoonan finiittiset verbimuodot, jotka viittaavat tekstin lukijaan (esim. ssuom. *näin haet eläkkeen lapsikorotusta*; rsuom. *voit saada erilaisia eläkeläisalennuksia joukkoliikenteessä*). Erotan imperatiivimuodot omaksi luokakseen. Persoonapronominien luokkaan lasken suomen 2. persoonan pronominit *sinä* ja *te* sekä ruotsin *du* ja *ni* sekä näiden taivutusmuodot, pois lukien sellaiset muodot, joita käytetään ilmaisemaan omistusta. Omistusta ilmaiseviin pronomineihin lasken suomen persoonapronominien genetiivimuodot *sinun* ja *teidän* sekä ruotsin pronominit *din/ditt/dina* ja *er/ert/era*. Possessiivisuffikseihin lasken niin nomineihin (esim. rsuom. *ruotsalainen henkilönumerosi*) kuin verbin infiniittimuotoihin (esim. ssuom. *vanhuseläkkeellä ollessasi*) liittyvät possessiivisuffiksit.

Puhuttelumuotojen käyttö eri osa-aineistoissa esitetään taulukossa 2. En ole eritellyt yksikön ja monikon muotoja erikseen, koska monikon 2. persoonan muodot ovat varsin harvinaisia kaikissa aineistoissa (esiintymiä ssuom. 5, rsuom. 10, ruots. 5, rruots. 9).

Taulukko 2.
Puhuttelum muodot aineistoissa.

	Suomenkielinen aineisto				Ruotsinkielinen aineisto			
	Ssuom. tekstit		Rsuom. tekstit		Sruots. tekstit		Rruots. tekstit	
	lkm	per 1000 sanaa	lkm	per 1000 sanaa	lkm	per 1000 sanaa	lkm	per 1000 sanaa
Verbimuoto	363	40,1	168	62,2	–	–	–	–
Imperatiivi	65	7,2	5	1,9	61	6,5	70	7,4
Persoonapronomini	61	6,7	42	15,6	388	41,0	351	37,1
Omistusta ilmaiseva pronomini	4	0,4	2	0,7	129	13,6	234	24,7
Possessiivisuffiksi	178	19,7	54	20,0	–	–	–	–
Yhteensä	671	74,2	271	100,4	578	61,1	655	69,2

Taulukosta 2 ilmenee, että lukijan puhuttelua käytetään yleisesti jokaisessa tutkimusaineistossa. Puhuttelum muodot käytetään suhteellisesti eniten ruotsinsuomalaisissa teksteissä, sen jälkeen suomensuomalaisissa, ruotsinruotsalaisissa ja vähiten suomenruotsalaisissa. Toisin kuin luvun 2 perusteella voisi olettaa, puhuttelu on jonkin verran yleisempää suomen- kuin ruotsinkielisissä teksteissä. Osaltaan tuloksia selittää se, että aineistojen tekstien määrä ja pituus vaihtelevat (ks. taulukkoa 1). Myös kielten väliset rakenne-erot vaikuttanevat tuloksiin, koska suomenkielissä teksteissä on vähemmän sanoja tekstiä kohden. Ruotsinsuomalaisissa teksteissä puhuttelum muodojen tiheämpi käyttö voi myös osaltaan liittyä siihen, että ne ovat käännöksiä: ainakin englannista ja saksasta käännettyissä suomenkielissä teksteissä on havaittu olevan enemmän muun muassa 1. ja 2. persoonan pronomineja kuin alkujaan suomenkielissä teksteissä (Mauranen & Tiittula 2005: 36).

Suomenkielisten aineistojen vertailussa puhuttelu erityisesti verbimuodoin ja persoonapronominein on yleisempää ruotsinsuomalaisissa kuin suomensuomalaisissa teksteissä. Imperatiivia taas käytetään selvästi useammin suomensuomalaisissa kuin ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Omistusta ilmaisevien pronomien ja possessiivisuffiksien yleisyydessä aineistojen välillä ei ole kovin suuria eroja. Puhuttelevat persoonapronominin esiintyvät tutkimusaineistossa yleisimmin joko habitiiviadverbiaalina, esim. ssuom. *sinulla on työeläkkeitä* (puhuttelevista pronomineista ssuom. 59,0 % eli 36 esiintymää, rsuom. 50,0 % eli 21 esiintymää), tai nesessiivirakenteissa, esim. rsuom. *sinun on jätettävä uusi hakemus* (puhuttelevista pronomineista ssuom. 23,0 % eli 14, rsuom. 38,1 % eli 16 esiintymää). Palaan eri puhuttelum muodoihin tarkemmin alaluvuissa 6.1–6.4.

Kuten edellä mainitsin, teksteissä käytettävät puhuttelumuodot ovat valtaosin yksiköllisiä. Monikon 2. persoonan muotoja käytetään ainoastaan, kun viitataan useampaan kuin yhteen vastaanottajaan, esimerkiksi pariskuntaan:

- (1) ssuom. Jos *sinä* ja puoliso *saatte* molemmat eläkkeensaajan asumistukeen oikeuttavia eläkkeitä tai korvauksia tai *olette* täyttäneet 65 vuotta, *haette* eläkkeensaajan asumistukea yhteisesti.
- (2) rsuom. Jos elät avioliitossa, avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa, *teidän* on jätettävä yhteinen hakemus.
- (3) rruots. Om du är gift, sambo eller registrerad partner lämnar *ni* in en gemensam ansökan om bostadstillägg.

Lukijan teitittelyä ei siis esiinny aineistoissa lainkaan.

Kummassakin suomenkielisessä aineistossa lukijaan viitataan eniten verbimuotojen ja possessiivisuffiksien avulla, miltä osin tutkimani tekstit muistuttavat muun muassa Lappalaisen (2006: 275–276) tutkimia Kelan asiointikeskusteluita. *Sinä*-pronomini esiintyy suomensuomalaisissa teksteissä nominatiivissa vain kerran, nominilausekkeen osana (esimerkin 1 *sinä ja puoliso saatte*). Omistuspronomineja ei käytetä yhdessä samaa persoonaa ilmaisevan possessiivisuffiksin kanssa, vaan monimutkaisemmissa rakenteissa, esim. ssuom. *sinun tai avio- tai avopuoliso tulot ja omaisuus*. Kela on myös eksplisiittisesti ilmoittanut noudattavansa niin sanottua *kohteliaan sinuttelun* periaatetta, jossa vältetään persoonapronominin esillepanoa, mikäli persoonaa voidaan ilmaista vain verbimuodolla tai possessiivisuffiksilla (Oikeusasiamiehen lausunto 27.10.2014, 4505/4/13).

Ruotsinsuomalaisissa teksteissä on puolestaan muutamia kohtia, joissa yhdistetään persoonapronomini ja samaa persoonaa ilmaiseva verbimuoto, esim. rsuom. *sinä päättät rahastoeläkkeestäsi*, tai persoonapronominin genetiivimuoto ja possessiivisuffiksi, esim. rsuom. *teidän tulonne lasketaan yhteen arvioitaessa oikeutta tukeen*. Näitä muotoja voidaan pitää ainakin osin kohosteisina: sekä verbin kanssa kongruoiva 1. tai 2. persoonan pronominisubjekti että possessiivisuffiksin yhteydessä omistusta ilmaiseva 1. tai 2. persoonapronomini voidaan yleensä jättää pois (VISK § 914, 1294). Ruotsin kielessä persoonapronomini on näissä yhteyksissä pakollinen, mikä voi vaikuttaa pronomien ilmipanoon.

Se, voiko lukija puhutella tekstin lähettäjästä vastavuoroisesti, ei käy ilmi kirjoitetusta tekstistä. Vihjeitä puhuttelun vastavuoroisuudesta antaa kuitenkin se, miten viranomaiseen viitataan tekstissä. Viranomaisesta käytetään suomensuomalaisissa teksteissä vain erisnimeä *Kela* ja suomenruotsalaisissa teksteissä kerran monikon 1. persoonan muotoa *vi* ja muutoin erisnimeä *FPA*. Ruotsinsuomalaisissa ja ruotsinruotsalaisissa teksteissä käytetään sen sijaan runsaasti sekä monikon 1. persoonan muotoja että erisnimeä *Eläkevirasto/Pensionsmyndigheten*, esimerkiksi rsuom. *On tärkeää, että Eläkevirastolla on ajantasainen osoitteesi, jotta voimme lähettää sinulle maksutiedot, tarkistustiedot ja elossaolotodistuksen*. (Ks. Tolvanen 2014a.) Se, että niin lukijaan kuin viranomaiseen viitataan puheaktipronomineilla *sinä* – *me*, viittaa symmetriseen puhutteluun, jossa osapuolet ovat ainakin näennäisesti vuorovaikutustilanteessa keske-

nään. Pelkän erisnimen käyttö sinuttelun vastaparina suomensuomalaisissa teksteissä viittaa puolestaan enemmän epäsymmetriseen puhutteluun, joka luo viranomaiselle autoritääristä asemaa.

Seuraavaksi tarkastelen puhuttelevia rakenteita sen mukaan, millaisia merkityksiä niihin liittyy. Keskityn suomen- ja ruotsinsuomalaisiin teksteihin, mutta vertaan niitä paikoin myös ruotsinkielisiin aineistoihin. Kun lukijaan viitataan useammin kielellisin muodoin, muun muassa pronominein, verbimuodoin ja possessiivisuffiksein, kyse on yhtäältä saman persoonaviittauksen toistamisesta. Toisaalta erityyppiset persoonaviittaukset voivat myös luoda keskenään erilaisia merkityksiä (ks. Helasvuo 2008: 187). Aloitan tarkasteluni lukijaa puhuttelevista verbimuodoista. Sen jälkeen tarkastelen puhuttelevia habitiiviadverbiaaleja, imperatiiveja ja nesessiivirakenteita sekä viimeiseksi possessiivisuffikseja.

6.1 Puhuttelevat verbimuodot

Lukijaviitteiset verbimuodot, jotka esiintyvät osa-aineistoissa vähintään seitsemän kertaa, esitetään taulukossa 3.

Taulukko 3.

Yleisimmät puhuttelevat verbit suomenkielisissä aineistoissa.

Ssuom. tekstit			Rsuom. tekstit		
Verbi	kpl	%	Verbi	kpl	%
<i>saada</i>	106	29,2	<i>saada</i>	37	22,0
<i>hakea</i>	60	16,5	<i>valita</i>	14	8,3
<i>asua</i>	31	8,5	<i>hakea</i>	13	7,7
<i>olla</i>	25	6,9	<i>täyttää</i>	10	6,0
<i>täyttää</i>	14	3,9	<i>asua</i>	8	4,8
<i>nähdä</i>	7	1,9	<i>työskennellä</i>	7	4,2
<i>ilmoittaa</i>	7	1,9	<i>syntyä</i>	7	4,2
<i>muuttaa</i>	7	1,9			

saada (mukaan lukien mm. *saat, voit saada ja olet saanut*) on ehdottomasti yleisin puhutteleva verbimuoto sekä suomensuomalaisissa että ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Muut tavalliset puhuttelevat verbimuodot liittyvät usein joko lukijan oman elämän olosuhteisiin (*asua, olla, työskennellä, syntyä, muuttaa ja täyttää* [vuosia]) tai eläkkeen hakemiseen liittyvään byrokraatiaan (*hakea, täyttää* [lomake tms.] ja *ilmoittaa*). Puhuttelevista verbimuodoista apuverbin sisältää suomensuomalaisissa teksteissä 160 (44,1 % puhuttelevista verbimuodoista) ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä 69 (41,1 %). Yleisimmät apuverbit ovat modaalinen apuverbi *voit* (ssuom. 111, rsuom. 37 esiintymää) ja perfektin apuverbi *olet* (ssuom. 36, rsuom. 23). Puhuttelevista verbimuodoista kieltäviä on suomensuomalaisissa teksteissä 6,6 % (24) ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä 7,7 % (13). Tarkastelen seuraavaksi joitakin verbimuotoihin liitettäviä merkityksiä tarkemmin.

Puhuttelevat *saada*-verbimuodot ilmaisevat teksteissä yleensä sitä, että lukija saa viranomaiselta jotain myönteistä, esimerkiksi eläkettä. Puhuttelun yhdistäminen *saada*-verbiin on siis ainakin näennäisesti odotuksenmukaista. Suomenruotsalaisissa ja ruotsinruotsalaisissa aineistoissa *få* 'saada' on niin ikään yleisin verbi, jonka kuvaamaan toimintaan lukija osallistuu (Tolvanen 2014a). Eri eläkem muodot ovat keskeisin *saada*-verbiin liitettävä merkitys (esim. 4), mutta lukija voi saada muutakin, esimerkiksi tietoja eläkkeistä (esim. 5):

- (4) rsuom. Jos olet työskennellyt ja asunut Ruotsissa, *saat yleistä eläkettä*, joka perustuu niihin tuloihin, joista olet maksanut veroa.
- (5) ssuom. Kun *saat myönteisen eläkepäättöksen*, ota yhteyttä Verohallintoon ja hae muutosverokorttia eläkkeitä varten.

Puhuttelevia *saada*-verbin muotoja käytetään selvästi useammin suomensuomalaisissa teksteissä. *saada*-verbin runsas käyttö luo lukijalle hyötyvää roolia, mutta samalla lukija konstruoidaan passiiviseksi vastaanottajaksi. Eläkkeen vastaanottamista kuvataan aineistoissa joitakin kertoja myös muilla verbimuodoilla, jotka luovat lukijalle aktiivisemmän roolin: *ottaa* (tässä merkityksessä ssuom. 5 esiintymää) ja *nostaa* (rsuom. 5 esiintymää), kuten esimerkeissä 6 ja 7.

- (6) ssuom. *Voit ottaa vanhuuseläkkeen* aikaisintaan 62-vuotiaana, jolloin sen nimi on varhennettu vanhuuseläke.
- (7) rsuom. Kun *nostat yleistä eläkettä*, voit saada erilaisia eläkeläisalennuksia joukkoliikenteessä – –.

Suomensuomalaisissa teksteissä käsitellään myös eläkkeen hakemista runsaasti, mikä näkyy muun muassa puhuttelevien *hakea*-verbimuotojen yleisyytenä (ssuom. 60, rsuom. 13 esiintymää):

- (8) ssuom. Näin *haet vanhuuseläkettä* [otsikko]

1. Hae kansaneläkelain ja työeläkelakien mukaista vanhuuseläkettä asiointipalvelussa. – *Kelan vanhuuseläkettä voit hakea* myös ilman lomaketta suullisesti joko palvelunumerosta 020 692 202 tai Kelan toimistossa.

Etuuksien hakeminen konstruoidaan lukijan keskeiseksi toiminnaksi myös suomenruotsalaisissa teksteissä, joissa *ansöka om* 'hakea' on yleinen verbi. Hakemista ei sen sijaan käsitellä laajasti ruotsinsuomalaisissa eikä ruotsinruotsalaisissa teksteissä. (Ks. Tolvanen 2014a.) Hakemisen esiintuomisen voi tulkita esimerkiksi niin, että ohjeiden mukaista hakuprosessia pidetään tärkeänä tai että etuuskien hakeminen on havaittu ongelmalliseksi, jolloin siihen opastetaan yksityiskohtaisesti.

valita-verbin käyttö ruotsinsuomalaisissa teksteissä (ssuom. 2, rsuom. 14 esiintymää) liittyy Ruotsin eläkejärjestelmän rahastoeläkkeeseen, jossa eläkkeensaaja voi itse valita rahastoja, joihin osa hänen eläkemaksustaan sijoitetaan:

- (9) rsuom. *Voit itse valita* mihin rahastoihin sijoitat, mutta sinun ei ole pakko valita. *Jos et halua itse valita*, rahasi sijoitetaan AP7-Såfa-rahastoon, joka on valtion toimeksiannosta hallinnoitu rahastovaihtoehto.

Valitsemisen esiintuominen on tavallista myös ruotsinruotsalaisissa eläketeksteissä (Ohlsson 2007: 129; Tolvanen 2014a), ja se luo osaltaan lukijalle aktiivista roolia ja ohjaa häntä ottamaan vastuuta omasta eläkkeestään (ks. Ohlsson 2007: 136–139). Puhuttelevien verbimuotojen valinnat kertovat osaltaan siitä, millaista maailmankuvaa tekstit luovat ja millaista roolia lukijalle rakennetaan. Suomensuomalaisissa teksteissä lukija on usein joko saaja tai hakija. Ruotsinsuomalaiset tekstit taas rakentavat lukijasta paikoin aktiivisempaa kuvaa, mutta aineistojen välillä on myös paljon yhtäläisyyksiä.

2. persoonan muodot, muun muassa puhuttelevat verbimuodot, viittaavat yleisesti ottaen puhetilanteen vastaanottajaan (VISK § 716). Lukijan puhutteluun verbimuodoin liittyä tutkimissani teksteissä kuitenkin usein erilaisia ehtoja ja rajoituksia:

- (10) ssuom. Voit lisäksi saada lapsikorotusta, *jos sinulla on alle 16-vuotiaita lapsia*.
 (11) rsuom. *Jos olet syntynyt ennen vuotta 1938*, saat vain lisäeläkettä.
 (12) rsuom. *Jos olet nainen ja syntynyt vuonna 1944 tai aikaisemmin ja ollut naimisissa puolisoasi kanssa 31. joulukuuta 1989 kuolintapaukseen saakka*, voit saada leskeneläkettä.

Ehdot ja rajoitukset rajaavat sitä, kuka voi kokea olevansa puhuteltavana, ja tällöin ne myös rajaavat toisia lukijoita ulkopuolelle (Lind Palicki 2010: 61–64). Tämä on yleistä myös tutkimissani suomen- ja ruotsinruotsalaisissa teksteissä (Tolvanen 2014a: 183–184). Teksti puhuu ikään kuin kaikille mahdollisille lukijoille, mutta yksilöi kussakin kohdassa ne, joita sanottu koskee. Tällöin puhuttelun viittauksen kohde eli oletettu lukija vaihtelee. Tekstissä ei oleteta, että yksittäinen lukija samaistuisi kaikkiin puhutteleuihin, vaan ainoastaan niihin, jotka koskevat juuri häntä. Toisin sanoen monet puhutteluun liitettävistä merkityksistä eivät ole yksittäisen lukijan kannalta olennaisia, vaan lukija valitsee tekstistä ne puhuttelut, joihin hän voi samaistua. Tästä syystä puhuttelua ei nähdäkseni voi pitää lähikohteliaisuuden muotona, vaan teksteissä aktivoituu tulkinta puhuttelusta pääosin neutraalina, mekaanisena tapana viitata tekstin lukijoihin.

Muun muassa kuolema, sairaudet ja yksityishenkilöiden raha-asiat ovat tabuja, joista ei yleensä puhuta suoraan (Varis 1998: 172–182). Tutkimissani teksteissä on kuitenkin joitakin kohtia, joissa puhutteleva verbimuoto yhdistyy arkaluontoisiksi tulkitsemiini merkityksiin, esimerkiksi sairauteen tai kuolemaan. Suomensuomalaisissa teksteissä puhuttelevilla verbimuodoilla viitataan paikoin esimerkiksi lukijan sairauksiin tai työkyvyttömyyteen (ks. esim. 13). Tämänäntyyppisissä kohdissa myös ei-puhuttelevat muodot ovat kuitenkin tavallisia (esim. 14).

- (13) ssuom. Sairaus ja työkyvyttömyys eivät ole sama asia. Vaikka *sairastat*, et *välttämättä ole työkyvytön*.
 (14) ssuom. Kun *sairaus* johtaa *työkyvyttömyyteen*, haet ensin yleensä sairauspäivärahaa.

Ruotsinsuomalaisissa teksteissä esiintyy puolestaan joitakin elämistä ja kuolemista koskevia puhuttelevia verbimuotoja:

- (15) rsuom. Elossaolotodistus on tapa todistaa meille, että *olet yhä elossa*.
- (16) rsuom. Jos olet työskennellyt Ruotsissa ja *kuolet*, voi puolisoilla tai lapsilla olla oikeus Ruotsin jälkeen elävän eläkkeeseen.

Elämään ja kuolemaan viittaavat puhuttelevat muodot rakentavat tekstiin suora-puheista sävyä. *Kielitoimiston sanakirja* (KS s. v. *elo*) antaa *elossa*-muodon merkitykseksi 'hengissä, elävänä', ja esimerkissä 15 syntyy merkitys fyysisestä hengissä olosta. Ruotsinkielisessä alkuperäistekstissä käytetään ilmausta *du lever* 'elät', joka viittaa elämään laajemminkin kuin konkreettisenä hengissä olona (SAOB s. v. *leva*). Esimerkin 16 alkuperäistekstissä ei puolestaan käytetä verbiä *dö* 'kuolla', vaan viralliseen tyyliin kuuluvaa, kiertoilmauksenomaista verbiä *avlider* (SAOB s. v. *avlider*). Puhuttelun yhteydessä lukijaan voidaan siis luoda etäisyyttä muilla leksikaalis-kieliopillisilla valinnoilla, esimerkiksi muodollisella kielellä. Esimerkiksi Karvinen (2008: 45) on havainnut, että muodollista kieltä käytetään erityisesti haastavien hoitotilanteiden kuvaamisessa.

Tutkimieni tekstien välillä on jonkin verran muitakin tyylieroja. Suomensuomalaisissa teksteissä käytetään esimerkiksi virallissävytteisiä ilmauksia *solmia avioliitto* ja *avioitua* (1 esiintymä kumpaakin), kun taas ruotsinsuomalaisissa teksteissä käytetään yleiskielistä ilmausta *olla naimisissa* (1 esiintymä). Lisäksi ruotsinsuomalaisissa teksteissä esiintyy arkikielinen *tienata*-verbi (KS s. v. *tienata*):

- (17) rsuom. Mitä myöhempään jäät eläkkeelle, sitä enemmän eläkettä saat. Se johtuu siitä, että *ehdit tienata enemmän rahaa* ja olla eläkkeellä lyhyemmän aikaa.

tienata-verbin käyttö johtunee sen samankaltaisuudesta alkuperäistekstin verbin *tjäna* 'ansaita' kanssa. Ruotsinsuomalaisissa teksteissä on siis paikoin havaittavissa lievää arkikielisyyttä, mikä on yleistä ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä ja voi jopa heikentää tekstin uskottavuutta (ks. Kuusela & Meski 2004: 40; Wallenius 2012: 23). Seuraavassa alaluvussa tarkastelen lukijaa puhuttelevia habitiiviadverbiaaleja.

6.2 Puhuttelevat habitiiviadverbiaalit

Habitiiviadverbiaaliksi kutsutaan omistusta tai muuta kuuluvuutta ilmaisevaa ulkopai-kallissijaista lauseketta (VISK, määritelmät). Kuten totesin luvun 6 alussa, suurin osa puhuttelevista persoonapronomineista toimii habitiiviadverbiaalina.

Lauseet, joissa on lukijaa puhutteleva habitiiviadverbiaali, ilmaisevat aineistossani pääosin konkreettista tai abstraktia omistusta tai muuta kuuluvuutta sekä antamista. Omistusta tai muuta kuuluvuutta ilmaistaan omistuslauseilla, joissa on olosijainen habitiiviadverbiaali. Esimerkeissä 18–20 omistettava tarkoite on fyysisesti olemassa, vaikka ei välttämättä voida puhua konkreettisesta omistamisesta (esim. 20).

- (18) ssuom. Jos *sinulla on talletuksia enintään 2 000 euroa*, ne eivät vaikuta asumistukeen.
- (19) rsuom. *Sinulla on alhainen tuloperusteinen eläke* – –.
- (20) ssuom. Voit lisäksi saada lapsikorotusta, jos *sinulla on alle 16-vuotiaita lapsia*.

Lukijalle kuuluva tarkoite voi myös olla varsin abstrakti, esimerkiksi oikeus, joka perustuu lainsäädäntöön:

- (21) ssuom. – – *sinulla on oikeus saada toimeentulosi työttömyysturvasta*, vaikka olet edelleen työkyvytön.
- (22) rsuom. Jos olet syntynyt vuonna 1937 tai aikaisemmin, *sinulla voi olla oikeus takuueläkkeeseen*.

Antamista ilmaiseksi lauseissa puhutaan tyyppillisesti jonkin tarkoitteen, kuten eläkkeen, konkreettisesta siirtymisestä lukijan haltuun:

- (23) ssuom. Jos et ilmoita muutoksista, *sinulle voidaan maksaa tukea* aiheettomasti.
- (24) rsuom. Koska ei ole olemassa mitään määrättyä eläkeikää, *eläkettä ei makseta sinulle* automaattisesti.

Puhuttelevat habitiiviadverbiaalit luovat lukijalle pitkälti samantyyppistä hyötyjän tai vastaanottajan roolia kuin puhuttelevat *saada*-verbin muodot. *saada*-verbin tavoin niihin liitetään tavallisesti myönteisiä tai neutraaleja merkityksiä. Vaikka puhutteleviin habitiiviadverbiaaleihin ei liitetä selvästi kielteisiä merkityksiä, ne voivat kuitenkin esiintyä kieltävässä lauseessa (esim. rsuom. *Jos et ole työskennellyt Ruotsissa vuoden 1994 jälkeen, sinulla ei ole oikeutta rahastoeläkkeeseen*; ks. myös esim. 24). Kuten esimerkeistä ilmenee, lukijan puhuttelua habitiiviadverbiaaleilla rajataan myös usein erilaisilla ehdoilla ja rajoituksilla, jolloin kaikki puhuttelut eivät ole avoimia kaikille. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen lukijan puhuttelua imperatiivin ja nesessiivirakenteiden keinoin.

6.3 Imperatiivi ja nesessiivirakenteet

Sekä imperatiivi että nesessiivirakenteet ovat luonteeltaan direktiivejä: ohjailevia lausumia, jotka ilmaisevat puhuteltavaan kohdistuvaa käskyä, kehotusta, pyyntöä tai neuvoa (VISK § 1645). Lukijan ohjailua voidaan kuitenkin ilmaista myös muilla keinoin (ks. Honkanen 2012; Lauranto 2014, 2015).

Imperatiivi on VISK:n (§ 1591) mukaan prototyyppinen tapa muodostaa direktiivi. Imperatiivimuotoja on aineistoni suomensuomalaisissa teksteissä 65, ja näistä yleisimmät ovat *ilmoita* (11 esiintymää), *täytä* (9), *hae* (8), *tarkista* (7) ja *toimita* (5). Ruotsinsuomalaisissa teksteissä esiintyy vain viisi imperatiivimuotoa: *ota yhteyttä* (2 esiintymää), *lähetä*, *tilaa* ja *päätä* (1 esiintymä kutakin). Ruotsin- ja suomenruotsalaisten tekstien välillä vastaavaa määrällistä eroa ei ole, vaan imperatiivimuodot ovat lähes yhtä yleisiä ruotsinkielisissä aineistoissa.

Suomensuomalaisissa teksteissä käytetään siis imperatiivia lukijan ohjailuun, mikä on harvinaisempaa esimerkiksi Kankaanpään (2006: 66) tutkimissa hallinnon lehdistötiedotteissa. Imperatiivien määrää selittää se, että teksteissä on luettelomaisia ohjeita, jotka kuvaavat eri eläke-etuuksien hakemista:

(25) ssuom. Näin haet eläkkeen lapsikorotusta [otsikko]

1. *Hae* lapsikorotusta Kelasta lomakkeella Lapsikorotushakemus (EV 264) ja *toimita* se mihin tahansa Kelan toimistoon tai eläkelaitokseen.
2. *Liitä* hakemukseen
– maksukuitti tai muu selvitys. – –.

Laurannon (2014: 31) mukaan imperatiivilause on ”perusmerkitykseltään direktiivinen, puhujan keskustelukumppanilleen suuntaama toimintakehotus”. Imperatiivi esittämä velvoite eroaa muista direktiiveistä siten, että sen ilmaisema kehotus on aina lähtöisin puhujasta tai kirjoittajasta (VISK § 1591), tässä tapauksessa viranomaisesta. Imperatiivilauseessa direktiivin esittäjälle hahmottuu siis toiminnan ohjailijan rooli, vaikka esittäjään ei viitatakaan suoraan (Honkanen 2012: 38). Tutkimissani suomensuomalaisissa teksteissä on useita imperatiiveja, jotka viittaavat hakuprosessiin liittyviin asiakirjoihin, muun muassa *täytä*, *toimita*, *liitä*, *tulosta*, *allekirjoita*, *palauta* ja *jätä*. Näissä tapauksissa viranomaislähtöinen direktiivi liittyy siihen, että viranomaisen käsittelee saamansa hakemukset ja haluaa saada ne oikein täytettynä ja tarvittavine liitteineen. Jos lukija noudattaa viranomaisen ohjeita, hän hyötyy lopputuloksesta – yleensä saamalla hakemansa etuuden.

Tutkimissani teksteissä imperatiivi ei kuitenkaan aina yhdisty lukijan saamaan hyötyyn. Myös lukijan velvollisuutta ilmoittaa viranomaiselle muutoksista voidaan ilmaista imperatiivilla, ja *ilmoita* onkin yleisin imperatiivimuotoinen verbi:

(26) ssuom. *Ilmoita* muutoksista [otsikko]

- Kun saat Kelasta vanhuuseläkettä, *ilmoita* seuraavista muutoksista:
– alat saada jotakin muuta eläkettä, korvausta tai perhe-eläkettä Suomesta tai ulkomailta – –.

Ilmoittamisvelvollisuuteen liittyy edun sijaan uhka siitä, että lukija menettää etuutensa, jos hän laiminlyö velvollisuutensa. Imperatiivin käyttö ilmaisee uhan viranomaislähtöisyyttä, joka rakentaa osaltaan viranomaisen auktoriteettia tekstissä.

Lukijaan kohdistuvia velvoitteita voidaan ilmaista eksplisiittisesti myös puhuttelevilla nesessiivirakenteilla (esim. 27–30).

- (27) ssuom. Kun saat työkyvyttömyyseläkettä Kelasta, *sinun on ilmoitettava* Kelan seuraavista muutoksista: – –.
- (28) rsuom. Vanhusten toimeentulotuki myönnetään korkeintaan vuodeksi kerrallaan. Sen jälkeen *sinun on jätettävä uusi hakemus*.

- (29) rsuom. *Sinun täytyy itse hakea eläkettä*, kun haluat ryhtyä nostamaan eläkettä.
 (30) ssuom. *Sinun kannattaa selvittää* etukäteen, minkä suuruinen varhennettu vanhuuseläke olisi.

VISK:n (§ 1591) mukaan muut direktiivit kuin imperatiivi ilmaisevat useimmin velvoitteen lähteeksi tilanteen ulkopuolisen auktoriteetin. Esimerkkien 27–29 valossa voidaan kuitenkin pohtia, voidaanko velvoitteen lähteenä näissä tapauksissa pitää tilanteen ulkopuolista auktoriteettia, esimerkiksi lainsäädäntöä, vai onko velvoite lähtöisin viranomaisesta, joka vastaa lainsäädännön toimeenpanosta. Esimerkin 30 direktiivi vaikuttaa sen sijaan neuvolta, joka perustuu viranomaisen kokemukseen siitä, miten hakijan kannattaa toimia, mikä viittaisi direktiivisyyden viranomaislähtöisyyteen.

Suomensuomalaisissa teksteissä puhuttelevia nesessiivirakenteita on vähemmän kuin imperatiiveja. Nesessiivirakenteissa käytetään kuitenkin pitkälti samoja verbejä kuin imperatiivilauseissa: *ilmoittaa* (7 esiintymää), *selvittää* ja *täyttää* (2 esiintymää kumpaakin) sekä *hakea*, *liittää* ja *toimittaa* (1 esiintymä kutakin). Ruotsinsuomalaisissa teksteissä on taas enemmän puhuttelevia nesessiivirakenteita kuin imperatiiveja. Nesessiivirakenteissa esiintyvät verbit ovat *jättää*, *nostaa* ja *päittää* (3 esiintymää kutakin), *olla* (2 esiintymää) sekä *hakea*, *huomioida*, *ilmoittaa*, *kääntyä* ja *valita* (1 esiintymä kutakin). Ruotsinsuomalaisten tekstien velvoitetta ilmaisevia rakenteita voi valaista tarkastelemalla alkuperäistekstejä. Ruotsinkielisten alkuperäistekstien imperatiivit on käännetty imperatiivilla. Puhuttelevia nesessiivirakenteita vastaa alkuperäisteksteissä puolestaan jokin muu rakenne, esimerkiksi modaalinen verbi-liitto: esimerkkiä 28 vastaa alkuperäistekstissä *sedan måste du lämna in en ny ansökan*. Imperatiivin vähäinen käyttö ruotsinsuomalaisissa teksteissä juontuu siis alkuperäisteksteistä.

Sekä imperatiivia että puhuttelevia nesessiivirakenteita käytetään tutkimissani teksteissä velvoittamaan lukijaa tekemään jokin, yleensä konkreettinen, teko. Teksteissä on muutamia kieltäviä nesessiivirakenteita (esim. ssuom. *sinun ei tarvitse liittää hakemuksen vuokrasopimusta*), jotka lisäävät lukijan toiminnanvapautta. Aineistossani ei sen sijaan esiinny kieltäviä imperatiiveja, jotka edustavat Laurannon (2015: 50) mukaan hyvin vahvaa direktiivisyyttä. Lukijaa ohjataan siis tekemään jotakin (esim. *sinun on ilmoitettava Kelaan muutoksista*) mieluummin kuin kielletään häntä tekemästä jotakin (esim. *älä ilmoita Kelaan vääriä tietoja*). Esimerkiksi lukijan vilpilliseen toimintaan liittyviä merkityksiä ilmaistaan teksteissä etäkohteliaisuuden keinoin, eksplisiittistä lukijaviittausta välttäen, esim. partisiipilla (*annetut tiedot*) ja passiivilla (*on jätetty ilmoittamatta*):

- (31) ssuom. *Jos annetut tiedot osoittautuvat vääriksi tai jos ratkaisuun vaikuttava tieto on jätetty ilmoittamatta*, Kela perii väärin perustein maksetun etuuden takaisin.

Seuraavassa aluvuossa tarkastelen, millaisia merkityksiä puhuttelu possessiivisuffiksien avulla luo tutkittuihin teksteihin.

6.4 Puhuttelevat possessiivisuffikit

Possessiivisuffikit ilmaisevat tyypillisesti omistusta tai muuta kuuluvuutta (VISK § 96). Kuten taulukosta 2 (s. 13) ilmenee, ne ovat suhteellisesti lähes yhtä tavallisia suomen- ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Yleisin pääsana, johon liittyy puhutteleva possessiivisuffiksi, on kummassakin aineistossa *eläke* (ssuom. 18, rsuom. 8 esiintymää). Muita tavallisia pääsanoja ovat suomensuomalaisissa teksteissä muun muassa *puoliso* (11 esiintymää), *hakemus* (8) ja *asumismeno* (7) ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä *työnantaja* ja *puoliso* (4 esiintymää kumpaakin) sekä *palkka* (3). Puhuttelevia possessiivisuffikseja liitetään siis usein esimerkiksi eläkkeitä, muita tuloja ja omaisuutta sekä työtä ja perhesuhteita kuvaileviin pääsanoihin. Verbeistä puhutteleva possessiivisuffiksi liittyy tavallisesti *saada*-verbin infiniittimuotoihin *saamasi* (ssuom. 4 esiintymää) ja *saadaksesi* (rsuom. 4), mikä liittyynee *saada*-verbin yleisyyteen (ks. alalukua 6.1).

Possessiivisuffikseja käytetään erityisesti suomensuomalaisissa teksteissä paikoin luettelomaisen oloisesti. Tällöin kaikkiin toisiaan seuraaviin nominilausekkeisiin liittyy puhutteleva possessiivisuffiksi:

- (32) ssuom. Jos asut yksin, asumistukeen vaikuttavat *omat tulosi, omaisuutesi ja asumismenos*.

Viranomaisteksteissä lukijaa ei kuitenkaan yleensä puhutella kaikissa niissä kohdissa, joissa se periaatteessa olisi mahdollista (Tiililä 2007: 141–142). Tutkimissani teksteissä on myös kohtia, joissa possessiivisuffiksia ei liitetä kaikkiin rinnasteisiin nominilausekkeisiin:

- (33) ssuom. Kun saat myönteisen eläkepäätöksen, ota yhteyttä Verohallintoon ja hae muutosverokorttia eläkkeitä varten. Esitä *eläkepäätökset ja muut tulosi ja vähennyksesi*.
- (34) rsuom. Osoitteen muutos ulkomailla [otsikko] – –

Lähetä *uudet osoitetiedot ja ruotsalainen henkilönnumerosi tai rinnakkaisnumerosi* kirjeitse allekirjoitettuna osoitteeseen: – –.

Tulkintani on, että possessiivisuffikit merkitsevät tarkoitteita, joita lukijalla mahdollisesti on: esimerkissä 32 lukijan mahdolliset tulot, mahdollinen omaisuus ja mahdolliset asumismenot. Possessiivisuffiksi avaa siis lukijalle mahdollisuuksia samaistua puhutteleluun, ja hän voi valita itselleen olennaiset kohdat. Esimerkeissä 33 ja 34 eläkepäätöksiä ja uusia osoitetietoja pidetään tekstiyhteyden vuoksi varmoina, mikä selittäisi possessiivisuffiksin puuttumisen.

Tarkoitteet, joita merkitään possessiivisuffiksien avulla, ovat luonteeltaan sellaisia, joita useimmilla tai monella voidaan olettaa olevan. Tarkoitteet ovat myös lukijan kannalta ongelmattomia (esim. henkilönnumero) tai myönteisiä (esim. työnantaja, puoliso,

lapsi). Arkaluontoisia asioita kuvaaviin pääsanoihin, kuten sairauksiin tai työkyvyttömyyteen, ei sen sijaan tutkimissani teksteissä liitetä possessiivisuffikseja:

- (35) suom. *Sairaus, vika* tai *vamma* estää kohtuullisen toimeentulon turvaavan työnteon.

Seuraavaksi pohdin puhuttelun vaikutusta tekstin sävyyn suomenkielisissä viranomaisteksteissä.

6.5 Puhuttelun vaikutus tekstin sävyyn

Havainnollistan lopuksi puhuttelun merkitystä tekstin sävyille seuraavalla esimerkillä:

- (36) suom. Eläkkeellä olevalle tärkeää [otsikko]

Kun olet jäänyt eläkkeelle, ota selvää mm. seuraavista asioista:

- Milloin Kela maksaa eläkkeet ja muut tuet tilillesi? – –
- Tarvitsetko eläkeläiskorttia tai todistusta eläkkeen saamisesta matka-alennuksiin tai muuten?
- Voitko valtuuttaa jonkun muun hoitamaan asioita puolestasi?
- Mitä muita palveluita, hoivaa ja tukea voit saada? Entä miten voit järjestää raha-asiasi? Mistä saat tietoa harrastuksista ja kerhoista? Näistä löytyy tietoa suomi.fi:n Ikääntyville suunnatuilta sivuilta.

Ideationaalisesti esimerkki 36 luo varsin stereotyyppisen kuvan siitä, millaisia eläkeläiset ovat: eläkkeellä oleva tarvitsee hoitoa ja palveluita, joutuu huolehtimaan rahojensa riittävydestä ja viettää aikaansa osallistumalla harrastuksiin ja kerhoihin. Sekä viittaus toisen valtuuttamiseen että *hoiva*-sanan käyttö luovat merkitystä siitä, ettei eläkeläinen kykene pitämään itsestään huolta (KS s. v. *hoiva* 'hoito, vaalinta, huolenpito, suoja, turva'). Viittaukset tabunakin pidettyihin raha-asioihin luovat tekstiin suora-puheista sävyä, joskin raha-asioihin viittaminen liittyy siihen, että Kela vastaa Suomessa nimenomaan perustoimeentulon turvaavista eläkkeistä.

Kun tekstin ideationaaliset merkitykset kuvaavat eläkeläisiä muista riippuvaisina ja apua tarvitsevinä, suora puhuttelu tuo nämä tekstin merkitykset lähemmäs lukijaa. Koska puhutteluja ei ole rajattu eikä lievennetty mitenkään, syntyy vaikutelma siitä, että kaikkien lukijoiden tulisi kiistattomasti kokea samaistuvansa tekstiin. Tällöin tekstin sävyn voi tulkita jopa alentuvaksi tai holhoavaksi. Sävy rakentuu kuitenkin tekstin kaikista kielellisistä valinnoista, ei pelkästään puhuttelusta. Olen aiemmin tässä artikkelissa esittänyt lukuisia esimerkkejä, joissa puhuttelua on käytetty neutraalina tapana viitata tekstin lukijaan. Puhuttelua ei siis itsessään voi luonnehtia suositeltavaksi tai vältettäväksi piirteeksi, vaan on tarkasteltava tekstin kielellisten valintojen yhteispieliä (ks. Shore 2012a: 153). On myös huomattava, että vaikka esimerkissä 36 käytetään niin sanottua kohteliasta puhuttelua, puhuttelupronominien poisjätö ei yksin tee tekstin sävystä kohteliasta. Seuraavassa luvussa esittelen kokoavasti artikkelini keskeisimmät tulokset.

7 Lopuksi

Koska suomen kielen puhuttelukäytännöt eivät vaikuta niin vakiintuneilta kuin ruotsin (ks. Paunonen 2010: 364), on tekstin lukijan suora puhuttelu erityisesti yksikön 2. persoonan muodoilla monitulkintaisempaa suomeksi kuin ruotsiksi. Suoran puhuttelun voi kokea myönteiseksi, koska se herättää kiinnostusta ja tuo tekstin lähemmäksi: viranomaisen puhuu suoraan lukijalle. Puhuttelun voi myös tulkita esimerkiksi epäsymmetriseksi, jolloin lukija voi kokea, että tekstin lähettäjä suhtautuu häneen alentuvasti. Koska puhuttelukäytännöt ovat muuttuneet voimakkaasti 1900-luvun loppupuolella, puhuttelun tulkinta lienee ainakin jossain määrin ikäsidonnaista. Myös muut tekijät vaikuttanevat kuitenkin sen tulkintaan.

Olen tässä artikkelissa tarkastellut puhuttelua suomen- ja ruotsinkielisissä viranomaisten eläketeksteissä. Lukijan suora puhuttelu nimenomaan yksikön 2. persoonan muodon on pääasiallinen lukijaan viittaamisen muoto tutkimissani suomen- ja ruotsinkielisissä teksteissä. Puhuttelua käytetään suhteellisesti eniten ruotsinsuomalaisissa teksteissä ja vähiten suomenruotsalaisissa teksteissä. Lisäksi olen tarkastellut lähemmin puhutteluun liitettyjä merkityksiä suomen- ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Suomen- ja ruotsinsuomalaisten aineistojen välillä on paljon yhtäläisyyksiä, mutta myös joitakin eroja. Suomensuomalaisissa teksteissä lukijalle luodaan esimerkiksi paikoin selvemmin roolia passiivisena vastaanottajana kuin ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Lisäksi imperatiivia käytetään useammin ohjailemaan lukijan toimintaa suomensuomalaisissa teksteissä.

Vaikka puhuttelu on aineistoissani tavallisin lukijaan viittaamisen muoto, teksteissä on lukuisia ehtoja ja rajoituksia, jotka säätelevät sitä, ketä kulloinkin puhutellaan. Tällöin yksiköllinen puhuttelu näyttyytään pääosin neutraalina, jopa mekaanisena tapana viitata lukijaan. Tutkimissani teksteissä puhutteluun liitetään pääosin neutraaleja tai myönteisiä merkityksiä, mutta sitä yhdistetään harvemmin arkaluontoisiin asioihin, kuten kuolemaan tai sairauksiin. Puhutteluun ei myöskään yhdistetä voimakkaita lukijan toiminnanvapauden rajoituksia, kuten imperatiivimuotoisia kieltoja, vaan niitä ilmaistaan epäsuorasti, etäkohteliaisuuden keinoin. Puhuttelu vaikuttaisi siis olevan herkempi kielteisille kuin myönteisille merkityksille: puhutteluun liitettävien merkitysten ei välttämättä tarvitse olla myönteisiä, mutta siihen ei yleensä liitetä voimakkaasti kielteisiä merkityksiä. Tekstin sävyyn ja tekstin lukijalle syntyvään rooliin vaikuttavat puhuttelun lisäksi kuitenkin myös tekstin muutkin kielelliset valinnat. Interpersoonaisena piirteenä suoran puhuttelun funktio vaikuttaa olevan tekstin muiden merkityksien tuominen lähemmäs lukijaa.

Lähteet

- BROWN, ROBERT – GILMAN, ALBERT 1960: The pronouns of power and solidarity. – Thomas A. Sebeok (toim.), *Style in language* s. 253–276. Cambridge, Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology.
- BROWN, PENELOPE – LEVINSON, STEPHEN C. 1987: *Politeness. Some universals in language*

- usage*. Studies in Interactional Sociolinguistics 4. Cambridge: Cambridge University Press.
- CLYNE, MICHAEL – NORRBY, CATRIN – WARREN, JANE 2009: *Language and human relations. Styles of address in contemporary language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EHRNEBO, PAULA 2003: Asiatekstien suomentaminen Ruotsissa. – Ann-Marie Ivars, Sari Maamies, Peter Slotte, Eivor Sommardahl & Marika Tandefelt (toim.), *Boken om våra modersmål. Festskrift till Mikael Reuter på hans 60-årsdag den 17 maj 2003* s. 52–60. Esbo: Schildt.
- Eläkevirasto 2013: Vastaus artikkelin kirjoittajan laatimaan kyselyyn.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- HAKULINEN, AULI 2001 [1987]: Persoonaviittauksen välttäminen suomessa. – Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä* s. 208–218. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 816. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Ilmestynyt alun perin vuonna 1987 nimellä *Avoiding personal reference in Finnish* teoksessa Jef Verschueren & M. Bertucelli-Papi (toim.), *The pragmatic perspective* s. 141–153. Pragmatics & Beyond. Amsterdam: John Benjamins.]
- HALLIDAY, M. A. K. – MATTHIESSEN, CHRISTIAN M. I. M. 2004: *An introduction to functional grammar*. 3. painos. London: Arnold.
- HEIKKINEN, VESA 2000: Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 116–214. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus.
- 2009: Johdanto. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 7–36. Tietolipas 229. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 157. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2008: Minä ja muut. Puhujaviitteisuus ja kontekstuaalinen tulkinta. – *Virittäjä* 112 s. 186–206.
- HONKANEN, SUVI 2012: *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- AF HÄLLSTRÖM-REIJONEN, CHARLOTTA 2012: *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag*. Nordica Helsingiensia 28. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- KANKAANPÄÄ, SALLI 2006: *Hallinnon lehdistöiedotteiden kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1086. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARVINEN, KATI 2008: *Asiakkaaseen viittaaminen kotihoidon hoitokertomuksissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Kela 2013: Vastaus artikkelin kirjoittajan laatimaan kyselyyn.
- Klarspråk lönar sig. Klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter*. Ds 2006: 10. Stockholm: Regeringskansliet, Justitiedepartementet 2001.
- KS = *Kielitoimiston sanakirjan* verkkoversio. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi> (29.1.2016).
- KURONEN, MARJA-LIISA 2004: *Vakuutusehtotekstin uudistamisprosessi. Matkalla alamaisestä asiakkaaksi*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis A-231. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- KUUSELA, IRMELI – MESKI, ARJA 2004: *Ruotsin viranomaisten julkaiseman suomenkielisen tiedotuksen määrä ja laatu*. Ruotsinsuomalainen kielilautakunta.
- LAAKSONEN, KAINO 2011: Ymmärrettävämpiä tekstejä Kelasta. – *Kielikello* 4/2011. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2439> (29.1.2015).
- LAPPALAINEN, HANNA 2006: Mie vai mää, sinä vai te? Virkailijoiden kielelliset valinnat itseän

- ja vastaanottajaan viitatessa. – Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara (toim.), *Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* s. 241–284. Tietolipas 210. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2015: *Sinä vai te vai sekä että?* Puhuttelukäytännöt suomen kielessä. – Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.), *Saako sinutella vai täytyykö teitillä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* s. 72–104. Tietolipas 246. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LASSUS, JANNIKA 2010: *Betydelser i barnfamiljebroschyren. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- LAURANTO, YRJÖ 2014: *Imperatiivi, käsky, direktiivi. Arkikeskustelun vaihtokauppakielioppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppsyntaksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LIND PALICKI, LENA 2010: *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007*. Örebro Studies i svenska språket. Örebro: Örebro universitet.
- MARTIN, J. R. – WHITE, P. R. R. 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- MAURANEN, ANNA – PIITULAINEN, MARJA-LEENA 2012: Kontrastiivinen tekstilajitutkimus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 271–283. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- MAURANEN, ANNA – TIITTULA, LIISA 2005: *Minä käännössuomessa ja supisuomessa*. – Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* s. 35–69. Tampere Studies in Language, Translation and Culture A 1. Tampere: Tampere University Press.
- Myndigheternas skrivregler*. 7. laajennettu painos. Ds 2009: 38. Stockholm: Regeringskansliet, Statsrådsberedningen 2009.
- MÅRTENSSON, EVA 1988: Den familjära myndigheten. Intimiseringen av det offentliga språket. – Orvar Löfgren (toim.), *Hej, det är från försäkringskassan. Informaliseringen av Sverige* s. 105–127. Stockholm: Natur och Kultur.
- NORRBY, CATRIN – NILSSON, JENNY – NYBLÖM, HEIDI 2007: Tilltalande tilltal? Om tilltalsskick i Finland och Sverige. – *Språk och Stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 17 s. 5–29.
- NYSTRÖM, CATHARINA 2002: Mottagaranpassning är mer än tilltalsord. – *Språkvård. Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden* 3/2002 s. 24–28.
- OHLSSON, CLAES 2007: *Folkets fonder? En textvetenskaplig studie av det svenska pensionssparandets domesticering*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 9. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Oikeusasiamiehen lausunto 27.10.2014, Dnro 4505/4/13.
- PAUNONEN, HEIKKI 2010: Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisten puhuttelutapojen murroksesta 1970-luvulla. – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkkuna (toim.), *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan* s. 325–368. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1262. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- SAOB = *Svenska akademiens ordbok*. Verkkoversio. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (29.1.2015).
- SARANGI, SRIKANT – SLEMBROUCK, STEFAAN 1996: *Language, bureaucracy and social control*. Real Language Series. London: Longman.

- SHORE, SUSANNA 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalissa teoriassa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–167. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- SOMMARD AHL, EIVOR 2012: *Klarspråk i kommunen – en skrivhandledning*. Helsingfors: Finlands kommunförbund, Institutet för de inhemska språken.
- SVENNEVIG, JAN 1999: *Getting acquainted in conversation. A study of initial interactions*. Amsterdam: John Benjamins.
- SÄÄSKILAHTI, MINNA 2006: *Vapise, kuningas alkoholi. Alkoholivalistuksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 70. Oulu: Oulun yliopisto.
- TANDEFELT, MARIKA 2013: *Prima vara! Språk- och stilhistoriska studier i finlandssvenska och svenska varuhusannonser under 1900-talet*. Studier i nordisk filologi 85. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- TIILILÄ, ULLA 2007: *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1108. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TOLVANEN, EVELIINA 2013: Informerande myndighetstexter på webben i ett kontrastivt perspektiv. – Maria Eronen & Marinella Rodi-Risberg (toim.), *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013, s. 362–373. VAKKI Publications 2. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- 2014a: Auktoritet i finlandssvenska och sverigesvenska myndighetstexter. En studie av lexikogrammatiska val och ergativa roller. – *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 24 NF 2014 s. 169–199.
- 2014b: Komplexa nominalfraser i finlandssvenska myndighetstexter. – *Folkmålsstudier* 52 s. 214–226.
- WALLENIUS, KATJA 2012: *Suomen kielen hallintoaluekuntien suomenkielisten verkkosivujen tarkastelua*. Kielineuvosto, Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/publikationer/institutets-utgivning/sprakpublikationer/sprakradets-rapporter.html> (29.1.2016).
- VARIS, MARKKU 1998: *Sumea kieli. Kiertoilmauksen muoto ja intentio nykysuomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 717. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VEHMAS-LEHTO, INKERI 2011: Lähtötekstin ja käännöksen suhde kvantitatiivisesta näkökulmasta. – Leena Immonen, Mari Pakkala-Weckström & Inkeri Vehmas-Lehto (toim.), *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen* s. 29–50. Helsinki: Finn Lectura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (29.1.2016).
- YLI-VAKKURI, VALMA 1989: *Suomalaisen puhuttelun piirteitä*. Sykli 55. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Turku: Turun yliopisto.
- 2005: Politeness in Finland. Evasion at all costs. – Leo Hickey & Miranda Stewart (toim.), *Politeness in Europe* s. 189–202. Multilingual Matters 127. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Direct address to the reader in Finland-Finnish and Sweden-Finnish pension authorities' texts

The article studies the use of direct address to the reader in texts issued in Finnish both in Finland and Sweden by the pension authorities. Public language use in Sweden has become informal and it is common to address another person using the 2nd person singular pronouns. In addition, the Swedish clear-language movement recommends direct address to the reader in the 2nd person singular in all texts issued by the authorities. In Finnish, it is possible to address another person in either 2nd person singular or plural forms (incl. pronouns, verb forms and possessive suffixes) or to avoid direct personal reference altogether.

The data studied consists of four groups of texts: texts published in Finnish in Finland and Sweden and texts published in Swedish in Finland and Sweden. The primary aims of the study are to examine the use of such forms of address in the four groups of texts and to further discuss the function of direct address in the Finnish data, namely the Finnish and Sweden-Finnish texts. The results show that direct address in the 2nd person singular is the main form of address in all four groups of texts. There are, however, some differences between the Finnish and Sweden-Finnish texts. For example, direct address is more common in the Sweden-Finnish texts than in the Finnish texts. The results show that direct address has an interpersonal function: it brings other meanings in the text closer to the reader.

Lukijan suora puhuttelu suomalaisissa ja ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä

Artikkelissa tutkitaan lukijan suoran puhuttelun käyttöä suomalaisissa ja ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä. Julkinen kielenkäyttö on epämuodollistunut Ruotsissa ja yleiseksi puhuttelukäytännöksi on vakiintunut molemminpuolinen puhuttelu yksikön toisen persoonan muodoilla. Lisäksi ruotsalaisessa virkakielityössä ohjataan käyttämään lukijan suoraa puhuttelua yksikön toisen persoonan muodoilla myös viranomaisteksteissä. Suomen kielessä puhuttelukäytännöt eivät ole yhtä vakiintuneet, vaan tilanteen mukaan voidaan usein käyttää yksikön tai monikon toista persoonaa tai jopa välttää suoraa persoonaviittausta esimerkiksi nollapersoonalla. Suomalaisessa virkakielityössä lukijan puhuttelusta ei ole annettu selvää ohjenuoraa.

Tutkittu aineisto koostuu suomalaisista ja ruotsinsuomalaisista teksteistä ja vertailuaineistona käytetyistä ruotsalaisista ja suomenruotsalaisista teksteistä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä puhuttelumuotoja aineistoissa käytetään, ja tarkastella puhutteluun liitettyjä merkityksiä erityisesti suomalaisissa ja ruotsinsuomalaisissa teksteissä. Suomalaisia ja ruotsinsuomalaisia tekstejä verrataan paikoin vastaaviin ruotsalaisiin ja suomenruotsalaisiin teksteihin. Tulokset osoittavat, että lukijan puhuttelu yksikön toisen persoonan muodoilla on vallitseva puhuttelumuoto sekä suomen- että ruotsinkielisissä teksteissä. Suomenkielisten aineistojen välillä on kuitenkin eroja: puhuttelu on suhteellisesti yleisempää ruotsinsuomalaisissa kuin suomalaisissa teksteissä. Sen sijaan esimerkiksi imperatiivin käyttö on tavallisempaa suomalaisissa teksteissä. Puhuttelumuotojen tarkastelu osoittaa lisäksi, että suora puhuttelu toimii interpersonaisesti tuomalla tekstin muut merkitykset lähemmäksi lukijaa.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@utu.fi